

PROBE ALE BIRUINȚEI UMANE

Un profet în redingotă: Theodor Herzl

[...] Odinioară, profetul era învăluit în faldurile mantiei, dacă nu era cu pieptul gol – deschis ca și inima lui. Azi, el poartă redingotă și barba lui nu mai e sălbatic zbârlită, ci tăiată cu grijă la un coafor parizian. Dacă nu stă ghemuit într-o grotă din coasta muntelui, privind încrunțat în valea păcătoșilor, el șade azi la un birou acoperit cu cristal, cu telefon la îndemână și cu ziduri de cărți. Înainte; cuvântul rostit, strigat în fața norodului. Azi: cuvântul imprimat, risipit în jurul planetei, multiplicat la nesfârșit, ca ecourile într-o cameră de rezonanță. Înainte, profetul era pescar, dulgher sau hoinar flămând. Azi, poate fi și corespondentul lui „Neue Freie Presse”, poate solicita audiențe la „Sultanul Roșu” sau la Wilhelm II, poate propune lui Rothschild crearea unei colonii într-o țară părăsită de două mii de ani – și pe care, sub ochii coreligionarilor săi prizonieri sau ai celor care se cred asimilați din Diaspora, el o reînvie cu precizuni de economist și cu frumuseți de poet, în al său „Altneuland”...

Iată la ce ne gândim acum, când a trecut un sfert de veac de la moartea lui Theodor Herzl – profetul în redingotă.

Când Palestina renaște azi cu ogoare înflorite, cu orașe de beton și cu Universitatea ei radioasă, avem dovada definitivă a forței profetice pe care evreeii au păstrat-o și într-un gazetar cu mari însușiri de diplomat, care a știut să rămână neîntinat în mlaștinile politicii europene. Herzl și-a purtat idealul prin palatele autocratilor imperiali, prin holurile băncilor, prin birourile redacțiilor, dar la tribuna congreselor de la Basel, el și-a înălțat silueta cu mândrie regească, cu adevărata regalitate a spiritului care nu uită că acest pământ e strâns de ghearele de oțel ale egoismelor naționale și ale rapacității capitaliste.

Să proclamăm o luptă de conservare a poporului tău, certându-i să se întoarcă în țara strămoșilor după două milenii de pătimire universală, aceasta era o cutezanță de profet, care avea însă și intuiția evenimentelor politice mondiale. În fața unei inteligențe atât de pătrunzătoare a destinelor colective, în fața unei voințe care își ținea inima în mâini, oferind-o ca o cheazărie a izbânzii, trebuie să ne închinăm cu respectul convenit eroilor și martirilor.

Herzl e prea aproape de noi ca să-l idealizăm – și totuși, un sfert de veac de la moartea lui i-a confirmat profetismul și l-a profilat ca o statuie sub bolta înstelată a istoriei omenesci. Nu numai a istoriei poporului evreu! Herzl a fost misionarul poporului său, dar a fost, fără să se proclame, și un cetățean al omenirii. Pentru că a lucrat după legile eternei dreptăți, pentru că a luptat pentru libertatea politică, pentru egalitatea în drepturi și pentru dreptul de a trăi al acelora care sunt moștenitori autentici ai Bibliei, semănători neistoviți ai păcii și culturii pe pământul acesta însângerat și de ei...

Theodor Herzl s-a străduit în spiritul mesianismului. Cei care au vestit lumii legile etice și menirea divină a omului trebuiau scoși din sclavia deghizată în care erau ținuți de popoare mari tinere. Sclavia evreilor era, înainte de toate, politică. Goniți sau înțăruiți, ei și-au păstrat însă acea libertate morală și intelectuală, care a dat totdeauna celor oprimați preponderența în tărmurile gândirii, ale creației, ale acțiunii spirituale. Făurari și mănuitori ai valorilor supreme, permanente, ale culturii și civilizației omenesci, evreeii au fost ținuți pretutindeni sub protecția (tolerantă sau agresivă) a statelor. Pentru că politica este, în fond, secretul puterii de stat, Herzl a vrut să înjghebeze evreilor, prin mijloace politice, un nou stat propriu. El s-a folosit de mijloace impuse de împrejurări istorice. A vorbit stăpânilor vremelnici ai statelor în limba pe care o înțelegeau. A fost profetul-diplomat, care a continuat la sfârșitul secolului al XIX-lea pe profeții biblice. Aceștia au avut totdeauna două patrii: cea a poporului lor și cea a omenirii – patria temporară încadrată de cea universală, sălașul de toate zilele ocrotit de cerul Unității divine...

Da! Lângă silueta în redingotă a lui Theodor Herzl care, sprijinit cu mâinile de balconul unui hotel elvețian, privește la munții tot atât de stâncoși ca și credința lui, uniți și ei cu cerul, după cum în făptura lui realitățile erau contopite cu idealurile, noi vedem silueta fantomatică a altui profet: a celui care a strigat cândva, de pe înălțimile sinaite, cuvântul prevestitor al Domnului către triburile învălmășite ale Israelului – și risipite apoi iarăși în lumea largă...

(Iulie, 1927)

Mesaj către Cenaclul Literar „Menora”

Noi rămânem, oricare ar fi furtunile istorice, oriunde ne-ar purta vicisitudinile politice, moștenitorii Bibliei.

Gânditori, poeți, artiști – umili meșteșugari ai scrisului, oricât de mari ne-ar fi ambițiile, oricare ar fi crezul nostru individual – noi suntem tributarii înțelepciunii, poeziei și credinței străvechi. Fie că ne exprimăm în limba națională a țării care ne adăpostește sau în acel esperanto al Diasporei, care este idișul, sau în graiul în care au fost proclamate Cele Zece Porunci și s-au cântat Psalmii lui David, fie că venim dintr-un târgușor pierdut în lăncezeala reveriei, sau din vălmășagul trepidant al marilor orașe, fie că avem fiecare altă poziție în societate, altă ideologie, altă atitudine etică sau estetică, noi suntem, vrând-nevrând, solidari și unitari în nepieritoare împărăție a Spiritului creator.

La această realitate spirituală, iudaismul a contribuit cu forțele sale într-o măsură pe care și astăzi suntem nevoiți s-o reamintim celorlalte popoare, mai ales în momentele tragice ale pasiunilor colective. Această solidaritate, sub semnul universal al culturii, ni se impune mai cu seamă în vremuri de restriște, când lupta ce-o avem de dus neconținut pentru existența noastră și pentru destinul nostru istoric este atât de cuplănită în durerea și – de ce n-am spune-o? – în absurditatea ei de necrezut.

Când pentru alte înjghebări naționale, unificarea se face în mod forțat pentru o generație

sau două, sub steagul egoismului, al urii de rasă și al violenței organizate, noi nu putem avea alte mijloace decât „armele vii” ale culturii care este, prin însăși natura ei, pașnică și creatoare. Un popor stăruie câtă vreme își păstrează valorile etice, artistice, științifice, adăugând la ele realizările fiecărei generații.

Aceasta este explicația dintâi a celui fapt pe care unii savanți, care au cercetat cimitirele istoriei, îl consideră ca un miracol: permanența poporului lui Israel într-o lume bântuită de uraganele obscurantismului, ale rasismului și ale războiului. Iar acela care este convins, ca mine, de unitatea genului uman, de realitatea acelui organism planetar al omenirii, ce se menține numai prin rațiune și iubire, prin libertate și dreptate, acela nu poate ignora nici înaltele învățături ale iudaismului și nu poate râvni la o cinste mai mare decât aceea de a fi un slujitor al omenirii și al colectivității în sânul căreia s-a născut.

În acest sens înțeleg o adevărată „schimbare a mentalității”, mai cu seamă la tinerete generații, la frații care abia au debutat și se cred atât de bătaioși și de intransigenți. Ei își vor da curând seama că lumea n-a început cu dânsii!

Eu mă grăbesc să recunosc că aceia care abia au intrat în arenă pot aduce cu ei farmecul ineditului, adierea speranțelor, a biruințelor de mâine. Unii dintre dânsii, tinerii, vor pași peste noi, înaintașii,

care începem să ne numărăm operele și anii cu deceniile. Dar tocmai aceasta ne consolează: că luminițele culturii vor fi aduse după noi de alte mâini, cutezătoare și ferme și că ceea ce am visat noi, cei „vechi”, se va înfăptui într-o atmosferă mai prielnică. Într-o atmosferă în care cuvântul va fi totodată fapt și duh, iar purtătorii lui vor fi oameni liberi, vestitori ai renașterii intelectuale și morale a individului, a neamului său și a umanității.

Să nu uităm: înainte de toate ne trebuie lumină, mai multă lumină, pentru a înfrânge mizeria materială și morală în care se zbat azi popoarele și, printre ele, făpturile colectivității evreiești. Un om luminat rezistă mult mai bine valorilor de ură, care se năpustesc cu atâta înverșunare în încăierarea egoismelor naționale.

Ca om și ca evreu, înțeleg să lucrez mai departe, cu uneltele mele de meșteșugar al Cuvântului, fără a-mi precupeți puterile și fără a înfrâna elanul altora cu vană dialectică.

Deprins cu disciplina liber consimțită – pe care și-o însușește acela care vede lucrurile și viața „sub specie eternitatis” – voi lucra și aici, cum am lucrat și în alte țări, dincolo de ideologii vremelnice, pentru ceea ce este permanent deasupra acestui oribil război al națiunilor și imperialismelor, deasupra confesiunilor politice sau religioase – pentru omul din noi, pentru omul din evreu sau de orice alt neam ar fi el, pentru mai multă dreptate, libertate și omenie în țara în care trăim.

(Tel Aviv, 22 martie 1962)

Dragă Doctore David Șafran,

Sunt bucuros să aflu, prin scrierea d-tale atât de prietenească, de reuniunea festivă ce se va ține în Ierusalim. Nu știu dacă primul vostru „Kinus” corespunde vreunei aniversări, însă orice reuniune a slujitorilor culturii – atât de singuratici sau ignorați în străduințele lor – e într-adevăr o sărbătoare de comuniune și de înnoire a puterilor de muncă și creație. Apreciez mai cu seamă faptul că se vor aduna scriitori originari din România, care se exprimă în limbile română, idiș sau ebraică, în țara unde și-au găsit în cele din urmă, după anii negri ai războiului și ai prigoanei politice și rasiste, nu un simplu refugiu, ci locul teluric, istoric și etic prielnic pentru împlinirea năzuințelor culturale și spirituale în mijlocul poporului lor.

Invitația d-tale și a lui Bar-Avi – animatori ai revistei „Menora” – mă readuce cu gândul la peregrinările de anul trecut, când, împreună cu Ana, tovarășa mea de viață, am cutreierat Israelul, unde am regăsit vechi prieteni și cititori ai mei, și am cunoscut pe unii din generația tânără, scriitorii în limba română. Venit din refugiu meu sud-american, după 15 ani de activitate culturală în limba spaniolă, reîntâlnirile mele în Israel, în mediul evreilor români, au trezit toate amintirile din vremea când mă străduiam, în țara natală, pentru idealurile de pace, dreptate și libertate – idealuri care, pentru noi, își au rădăcinile în profeții și învățății noastre, în ceea ce eu numesc „umanitarismul biblic”, sursă nepieritoare pentru orice om instruit și de bună voie...

Țin să adaug cu acest prilej că, în timp ce mă aflam în Israel, am izbutit să public, după atâția ani de exil, și o carte în românește, intitulată „Mărturiile de ieri și de azi”, pentru a aminti pe unii dintre înaintașii noștri, care s-au ostenit în această limbă în vechea Românie. De la Moses Schwarzfeld, care a însuflețit presa evreiască timp de jumătate de secol, până la frații Iosif și Iancu Guttman, secerați în floarea vârstei, de la A.L. Zissu, care a închis ochii în Israel, până la Enric Furtună, care întârzie, ca și mine, în Diaspora, am vrut să actualizez contribuția noastră la valorile iudaice, în atmosfera de emulație intelectuală și constructivă a țării vechi și noi. Aceasta este și semnificația reuniunii voastre, a celor care se străduiesc în Israel – în limba natală sau în cea națională – pentru a contribui la sporirea moștenirilor noastre etice și culturale. Căci o moștenire la care nu se adaugă noi realizări, noi elemente vitale, noi depășiri de sine, se uzează, scade sau se pierde.

Scriitori evrei de limbă română, solidari cu toți ceilalți făurari ai Cuvântului, adică ai gândirii și ai adevărului în literatură, în artă, în știință, pot găsi în realitățile israeliene izvoare prielnice adevăratei activități culturale, care e în esență universal omenească.

În acest sens, de dincolo de Ocean, salut reuniunea voastră, simțindu-mă prezent acolo, în Ierusalimul cutreierat nu demult, și nutriend, în ciuda vârstei, speranța unei apropiate reveniri.

Cu urări de pace și sănătate, în această zi a Anului Nou al nostru, uniți în gândire și acțiune, rămân al vostru,

EUGEN RELGIS
Montevideo, 19 septembrie
1963